

23. Reiner R., Gelzer Ch. Policy Brief – Cluster Policy in the Context of EU Strategy 2020. – Project ‘Europe INNOVA Communications’, September 2010 [Електронний ресурс] / Europe INNOVA. – Режим доступу: http://www.europeinnova.eu/c/document_library/get_file?folderId=148898&name=DLFE-10363.pdf

24. Bialic-Davendra M., Pavelkova D. Cluster concept development – a case study from Poland / [Електронний ресурс] / WSEAS Conferences. – Режим доступу: <http://www.wseas.us/e-library/conferences/2010/Tenerife/DEEE/DEEE-23.pdf>

25. Bruskova P. National Cluster Association – Sustainable Cluster Development in the Czech Republic / [Електронний ресурс] / National Cluster Association. – Режим доступу: www.mingorp.hr/UserDocsImages/09_Bruskova.ppt

26. Cotic Svetina A., Jaklic M., Zagorsek H. Cluster Policy Implementation and Evaluation in Slovenia: Lessons from a Transition Economy / [Електронний ресурс] / TCI. – Режим доступу: http://www.tci-network.org/media/asset_publics/resources/000/003/368/original/Cluster_Policy_Implementation_and_Evaluation_in_Slovenia.pdf

УДК 330.101.54:37.341.1

САФОНОВА В.Є.,

Інститут вищої освіти НАПН України, с.н.с.,
к.е.н., доц.

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ЧИННИКІВ ТА УМОВ ВПЛИВУ НА ЯКІСТЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті доведено, що на якість вищої освіти справляють вплив міжнародні, національні, регіональні й внутрішні сили, серед яких автор виділяє ті, що безпосередньо беруть участь у перетворенні властивостей об'єкта, тобто чинники впливу, і сили, які впливають на об'єкт опосередковано, – умови забезпечення якості.

Ключові слова: чинники, умови, якість, вища освіта, людський капітал, ресурси.

Аннотация. В статье доказано, что на качество высшего образования оказывают влияние международные, национальные, региональные и внутренние силы, в числе которых автор выделяет непосредственно участвующие в преобразовании свойств объекта, то есть факторы влияния, и, силы, влияющие на объект опосредованно, — условия обеспечения качества.

Ключевые слова: факторы, условия, качество, высшее образование, человеческий капитал, ресурсы.

Summary. The article proves that the international, national, regional and internal forces influence the quality of higher education. The author singles out among them the forces that participate in the transformation of the properties of the object. These are the factors of influence and the forces that mediately influence the object – the conditions providing quality.

Key words: factors, conditions, quality, higher education, human capital, resources.

Постановка проблеми

В умовах інтенсивного розвитку інформаційного сегмента світової економіки, поступового витіснення ресурсномістких технологій наукомісткими ресурсозберігаючими технологіями і розширення сфери послуг людський капітал стає ключовим чинником забезпечення конкурентоспроможності національної економіки і досягнення стабільного економічного зростання.

В стійкій і ефективно функціонуючій економіці основним механізмом нагромадження і відтворення професійних знань, вмінь та навичок є національна система освіти, і, перш за все, вища освіта. Крім вузькопрофесійних знань і навичок в процесі отримання освіти передаються також універсальні (загальні) знання і навички, що забезпечують мобільність робочої сили й оперативну адаптацію людського капіталу до потреб економіки.

Конкурентоспроможність освіти визначається, в першу чергу, її якістю. У Програмі економічних реформ на 2010 – 2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» зазначається, що головне завдання освітньої політики України — забезпечення високої якості вищої освіти на основі збереження її фундаментальності і відповідності актуальним і перспективним потребам особистості, суспільства і держави. Все це актуалізує тематику нашого дослідження і ставить питання необхідності визначення чинників, що впливають на якісні і кількісні характеристики освітніх послуг.

Аналіз останніх досліджень

Проблеми підвищення якості вищої освіти є предметом дискусій, причиною різноманіття поглядів у різних джерелах як наукового, так і практичного спрямування [1, 3 – 6]. Проте дослідження чинників та умов забезпечення якості вищої освіти, на нашу думку, потребує наукової оцінки. У науковців існують різні погляди відносно чинників, які впливають на якість освіти. Так, В. І. Андреев, В. Гафорова, Б. Єрмошенко, В. Порошенко, Т. Литвинова, Н. В. Житник [7-10] всі чинники поділяють на організаційні, методичні і технологічні. У цих класифікаціях змішані власне чинники, що впливають на якість, і результативні показники, які покликані характеризувати якість вищої освіти. До того ж, на нашу думку, для більш об'єктивного оцінювання сил впливу на якість освіти доцільно поділяти їх на чинники та умови, що впливають на окремі

складові якості (якість вищої освіти як частини освітньої системи; якість освітнього процесу; якість підготовки фахівця; якість результату освіти).

Постановка завдання

Метою даної статті є дослідження впливу міжнародних, національних, регіональних та внутрішніх чинників на якість вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження

Всю множину сил, що впливають на якість вищої освіти, можна об'єднати у дві класифікаційні групи:

1. Чинники, що впливають на якість.

2. Умови забезпечення якості [1, С.57-58].

Чинники безпосередньо перетворюють властивості вихідної сировини, матеріалів у комплекс властивостей, необхідних для задоволення деякої потреби. Умови опосередковано впливають на якість, сприяючи більш повному й ефективному впливу чинників на формування властивостей потрібної якості [1].

За рівнем впливу на якість вищої освіти можна виділити такі чинники й умови: а) зовнішні (міжнародні; національні; регіональні); б) внутрішні (середовище ВНЗ).

Чинність впливу цих груп факторів послаблюється в міру підвищення їхнього рівня, або, звертаючись до рис. 1, у міру віддалення від центра. У такий же спосіб зменшується можливість ВНЗ регулювати цей вплив.

Без урахування процесів, які відбуваються на регіональному, національному й міжнародному рівнях і в які втягнений ВНЗ, а також вимог, що висуваються до якості вищої освіти з боку зовнішніх споживачів, оцінка якості вищої освіти не може вважатися достовірною.

До числа сучасних тенденцій світового розвитку, що обумовлюють виняткову актуальність проблеми забезпечення якості вищої освіти, належать:

- прискорення темпів розвитку суспільства, наслідком чого є необхідність підготовки людей до життя в умовах, що швидко змінюються, а також посилення залежності темпів розвитку суспільства від рівня й масштабів вищої освіти;

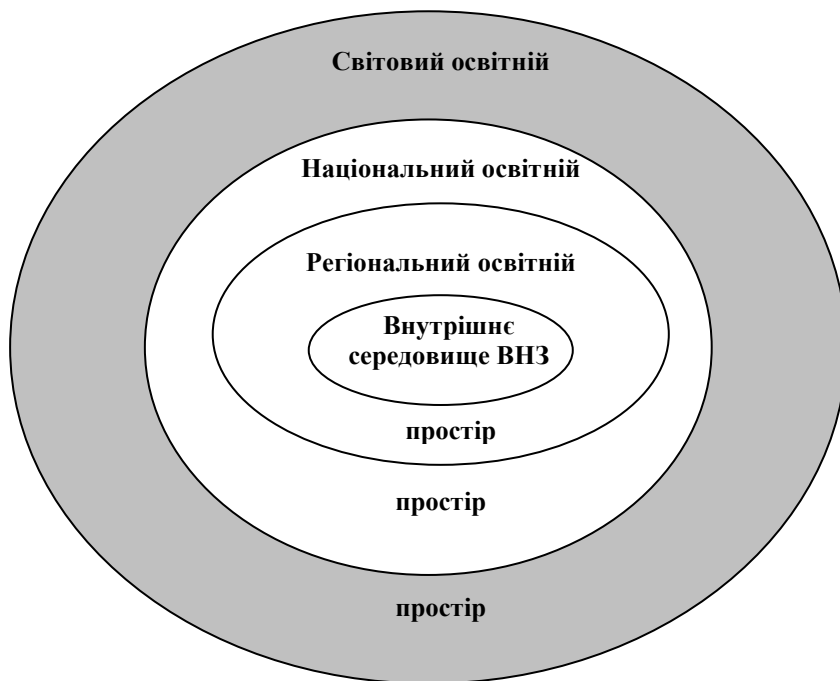

Рис. 1. Освітнє середовище ВНЗ

- перехід до постіндустріального, інформаційного суспільства, в умовах якого істотно розширюються масштаби міжкультурної взаємодії, у зв'язку з чим особливу важливість набуває чинник комунікативності й толерантності; загострення протиріччя між значним ростом обсягу інформації й можливістю людини засвоїти цю інформацію;

- висока мобільність капіталів і робочої сили, зростання конкуренції;

- скорочення сфери застосування некваліфікованої й малокваліфікованої праці, потреба в підвищенні професійної кваліфікації й перепідготовки працівників, рості їхньої професійної мобільності;

- перехід від вибіркової, селективної моделі вищої освіти, до масової вищої школи, коли вища освіта стає загальним надбанням;

- звуження джерел інвестицій у вищу школу й зростання потреб у пошуках інших резервів і джерел розвитку вищої освіти як за рахунок раціоналізації використання наявних коштів, так і за рахунок розширення підприємницької діяльності ВНЗ;

- демократизація суспільства, розширення можливостей вибору в сфері політичного життя, що викликає

необхідність підвищення рівня готовності громадян до свідомого політичного вибору;

- економічна, культурна, політична глобалізація і пов'язана з цими процесами інтернаціоналізація вищої освіти; виникнення й ріст глобальних проблем, які можуть бути вирішені лише в результаті співробітництва у рамках міжнародного співтовариства.

Іде процес зміни міжнародно визнаних освітніх стандартів, зближення кваліфікаційних вимог між кваліфікованим робітником і техніком, техніком та інженером. Обов'язковою вимогою кадрової інфраструктури стає масове володіння розмовною і "технічною" англійською мовою й навичками користувача комп'ютера і глобальної мережі Інтернет. Говорячи про ключові в сучасному суспільстві компетенції, необхідно зазначити, що акцент ставиться на особистісні якості фахівців. "Круглий стіл" промисловців Європи підкреслив у своїх заключних документах: "Багато молодих людей залишають школу, не маючи ні найменшого уявлення про ті компетенції, які їм будуть у край потрібні в професійному житті: здатність працювати в групі; командний дух і смак ризику; почуття відповідальності й особиста дисципліна; почуття ініціативи, допитливості, творчості; дух професіоналізму, прагнення до досконалості, почуття змагальності; почуття служіння спільній справі, патріотизму. Ці риси становлять основу духу підприємства" (ERT, Європейська освіта – до навчального суспільства, Брюссель, 1994).

Таким чином, зазнають на собі вплив світових тенденцій розвитку суспільства загалом і сфери освіти зокрема, такі складові якості вищої освіти як частини освітньої системи: якість цілей, цінностей і норм освіти; якість змісту освіти; якість технології освіти (рис. 2).

Величезний вплив чинників й умов національного середовища на якість вищої освіти пов'язаний з тим, що вища освіта як галузь соціально-економічної діяльності відображає політичні, національні й економічні особливості країни; складається історично і розвивається відповідно до потреб національного суспільства. Держава в особі різних законодавчих і виконавчих органів, таких як Міністерство освіти, науки, молоді та

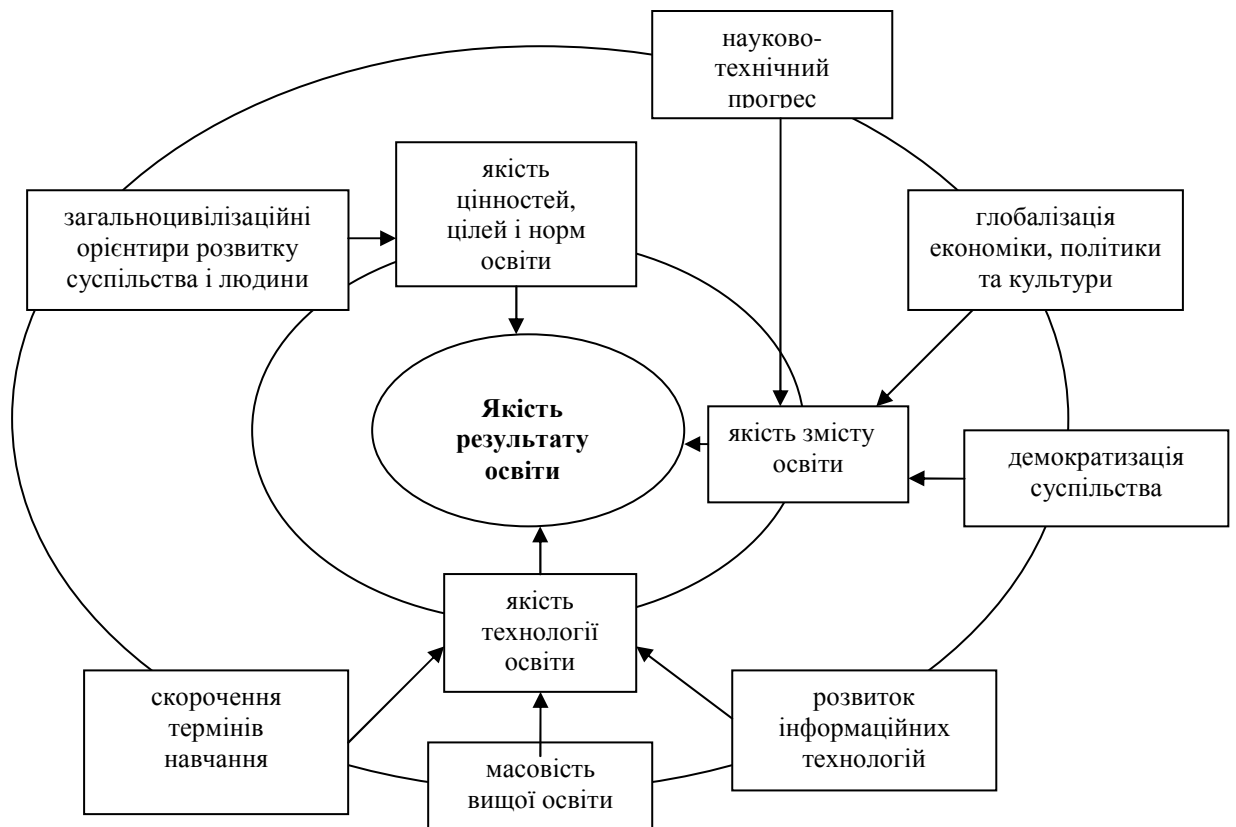

Рис. 2. Вплив міжнародних чинників і умов на якість вищої освіти

спорту України, здійснює регулювання освітньої діяльності ВНЗ за допомогою таких інструментів:

1. Ліцензування, атестації й акредитації вищих навчальних закладів. Зазначені процедури покликані забезпечити дотримання ВНЗ обов'язкових державних вимог до умов освітньої діяльності, а також відповідності освітніх програм державним освітнім стандартам, що є соціальною гарантією якості освітньої діяльності ВНЗ. Тому більшість ВНЗ обмежується лише здійснюваною державою зовнішньою оцінкою. Відмінні від зазначених державою чинники, що впливають на якість, не враховуються. Більше того, самі державні вимоги розглядаються механічно, без урахування взаємовпливу і впливу на кінцевий результат освітньої діяльності – знання й навички випускників.

2. Фінансування системи вищої освіти. Система вищої освіти налічує сьогодні 854 заклади (2491 тис. студентів), серед них основну частину як і раніше складають заклади державної та комунальної форм власності

– 666 ВНЗ (2181 тис. студентів). Тому матеріально-технічне забезпечення ВНЗ, соціальне забезпечення співробітників і студентів, можливість підвищення кваліфікації та професійної перепідготовки професорсько-викладацького складу ВНЗ, підтримка наукового й навчального книговидання залежить від обсягів державного фінансування, що в сукупності впливає на якість освітньої діяльності.

3. Формування державної політики у сфері вищої професійної освіти. Це забезпечує не тільки єдність стратегічних і тактичних цілей розвитку всього національного освітнього простору, відповідну зміну державних освітніх стандартів і вимог до ВНЗ, обсяг фінансування вищої школи, але й формування в суспільстві довіри і позитивного ставлення до вищої освіти загалом і до системи вищої освіти зокрема. Змінити ситуацію на рівні кожного окремого ВНЗ можна, однак необхідне загальне підвищення культури освіти.

У Програмі економічних реформ на 2010 – 2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» від 2 червня 2010 р. [2, С. 31–32] позначені такі дії, необхідні для досягнення нової якості професійної освіти:

- запровадження стандартів, що ґрунтуються на компетенціях у професійно-технічній освіті;
- розроблення національної системи оцінювання якості освіти; створення незалежних кваліфікаційних центрів, у т.ч. для підтвердження кваліфікації в європейській системі стандартів; стимулювання створення незалежних національних рейтингів ВНЗ;
- запровадження Національної рамки кваліфікацій;
- широке запровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчальних закладах;
- оптимізація мережі навчальних закладів з урахуванням демографічних і економічних реалій та необхідності підвищення якості освіти;
- узгодження кваліфікаційних характеристик, стандартів і навчальних програм з освітньо-кваліфікаційними вимогами робочих місць;
- мотивація роботодавців до участі в підготовці навчальних програм, узгодження з ними освітніх і професійних стандартів; переорієнтація навчальних планів на збільшення частини практичного компонента; масштабне запровадження програм стажування на виробництві;
- розподіл у ВНЗ навчальних програм академічного й практичного профілю, розвиток професійно-орієнтованої вищої освіти;
- стимулювання розвитку системи «освіта протягом життя».

Однак слід зазначити, що державне регулювання вищої освіти – це лише один з чинників національного середовища ВНЗ. Іншим важливим чинником виступає рівень розвитку науки, технологій і культури в суспільстві. Зрозуміло, діяльність вищих навчальних закладів сама виступає рушійною силою розвитку суспільства, але розвиток цей має цілком певну вихідну точку – той стан науки і культури, якого досягли попередні покоління. Вплив цього чинника виражається в ступені доступності новітньої наукової інформації для викладачів і студентів, ціннісній та світоглядній орієнтації суспільства, рівні культури загалом і культури освіти зокрема; в усвідомленні керівниками підприємств і організацій необхідності співробітництва з ВНЗ з метою вдосконалення підготовки фахівців; у взаємодії ВНЗ між собою і з науковими організаціями з метою обміну досвідом і проведення спільних досліджень.

Вплив національного освітнього середовища на собі відчувають такі складові якості вищої освіти, як: якість цінностей, цілей і норм освіти – з боку регулюючих органів, що встановлюють норми і стандарти, і з боку суспільства, що транслює ціннісні настанови; якість умов освіти, зокрема матеріально-технічна база ВНЗ, рівень розвитку й мотивації професорсько-викладацького складу і студентів, навчально-методичне забезпечення ВНЗ; якість змісту освіти і, зрештою, якість результату освітньої діяльності (рис. 3).

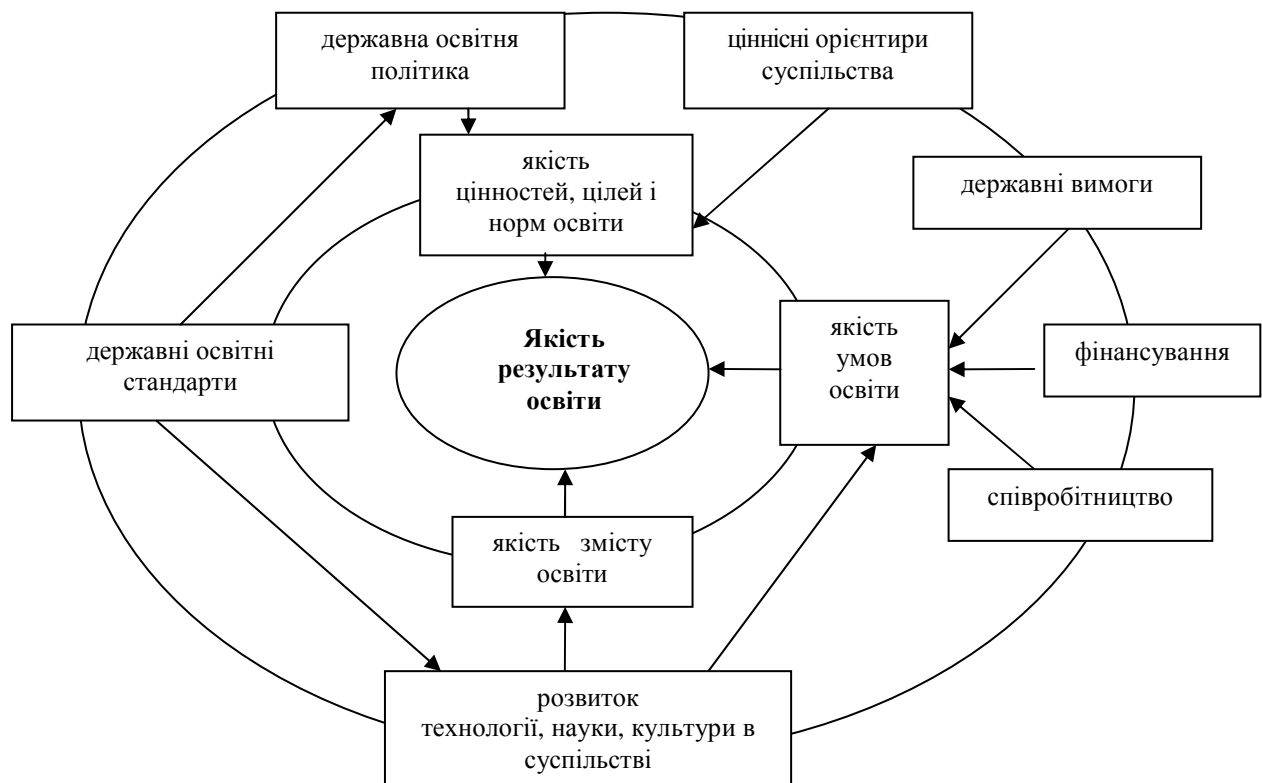
Темпи економічного розвитку регіону, структура економіки впливають на потребу регіону у фахівцях різної кваліфікації, а також на зміст вимог до випускників ВНЗ.

Рівень добробуту регіону, впливаючи на потребу у фахівцях, також впливає на ситуацію на ринку праці. Оскільки затребуваність випускників є одним з основних ринкових критеріїв оцінки якості освітньої діяльності ВНЗ, то рівень безробіття виявляється одним з непрямих чинників, що визначають рівень добробуту.

Соціально-економічна ситуація в регіоні істотно впливає на рівень і темпи міграції. Благополучні регіони залучають великий потік молоді з інших областей, що створює конкуренцію місцевим фахівцям. Наявність на ринку праці фахівців з різним рівнем освіти підвищує очікування й вимоги роботодавців, що, у свою чергу, змінює уявлення про якість освітньої діяльності місцевих ВНЗ.

Соціально-економічне становище в регіоні також визначає для молоді наявність альтернатив одержанню вищої освіти після школи. Чим менше можливості знайти роботу, тим вищий попит на послуги вищих навчальних закладів. В Україні, як і в усьому світі, попит на послуги ВНЗ росте. Однак у більшості регіонів кількість місць у ВНЗ значно менша за кількість абітурієнтів. Тому для багатьох ВНЗ проблема забезпечення якості освітніх послуг не є життєво необхідною. У свою чергу, рівень конкуренції на регіональному ринку освітніх послуг перебуває під впливом соціально-економічної ситуації в регіоні, тому що вона визначає перерозподіл ресурсів і кадрів між ВНЗ і можливість існування недержавних комерційних ВНЗ.

До регіональних чинників впливу необхідно також віднести рівень шкільної освіти в регіоні, перевагу міських або сільських шкіл, наявність системи інноваційного навчання, взаємозв'язок і співробітництво вищої та середньої школи. Саме від рівня підготовленості абітурієнта, наявності профорієнтації в школах, мотивації вступу до ВНЗ багато в чому залежить результативність освітньої

діяльності у ВНЗ. Варто зауважити, що, крім того, що цей фактор чинить прямий вплив на якість освітньої діяльності, він сам піддається управлінню з боку вищого навчального закладу.

Рис. 3. Вплив національних чинників і умов на якість вищої освіти

Не можна не відзначити також і вплив регіональної політики у сфері вищої освіти. Вплив місцевої влади на якість вищої освіти полягає як у наданні матеріальної підтримки ВНЗ, так і в здійснюваних органами місцевої влади зусиллях з популяризації освіти – виплаті спеціальних стипендій кращим студентам, проведенні конкурсів, олімпіад, конференцій для студентів і молоді, допомозі в організації дозвілля.

Отже, вплив зовнішніх стосовно ВНЗ чинників регіонального масштабу на собі випробовують найбільшою мірою такі складові якості вищої освіти як: якість цінностей, цілей і норм освіти, якість умов освіти і, в кінцевому підсумку, якість результату освітньої діяльності (рис. 4).

У випадку ж дослідження внутрішніх чинників поетапно визначимо чинники й умови, що впливають на кожну складову якості вищої освіти: якість вищої освіти як частини освітньої системи; якість освітнього процесу; якість підготовки фахівця; якість результату освіти.

Якщо ми визначаємо якість вищої освіти як частини освітньої системи, то цінності, цілі й норми освітньої діяльності повинні відповідати вимогам різних груп споживачів. Тоді основними чинниками й умовами, що впливають на рівень їхньої якості, будуть:

- повнота виявлення вимог всіх груп споживачів послуг ВНЗ;
- можливість погодження вимог, які висуваються;
- наявність загальноуніверситетських і факультетських планів розвитку;
- наявність і використання внутрішньовузівських стандартів якості освітньої діяльності;
- ознайомлення всіх співробітників і студентів із цілями, нормами і стандартами.

Якість освітнього процесу характеризує ступінь відповідності умов освітнього процесу його цілям, у яких відбиті погоджені вимоги всіх груп споживачів. Можна виділити такі чинники й умови, що впливають на якість освітнього процесу:

- якість матеріально-технічної бази ВНЗ (її наявність, стан і обслуговування), яка містить у собі навчальні і забезпечувальні потужності, меблі й устаткування, комп'ютерну й інформаційну базу, бібліотечні фонди; доступність використання комп'ютерної техніки, навчальної й навчально-методичної літератури, забезпеченість громадським харчуванням, можливості використання послуг соціальної інфраструктури ВНЗ;

- чисельність і стан професорсько-викладацького складу ВНЗ, що містить у собі наукову та педагогічну кваліфікацію ПВС, досвід роботи, задоволеність роботою і мотивацію до роботи, можливості й напрямки підвищення кваліфікації і перепідготовки;

- наявність і стан навчально-методичного забезпечення;

- якість часового і просторового забезпечення навчального процесу, тобто розкладу занять;

- науковий потенціал ВНЗ: обсяги, напрямки і результативність НДР, можливість участі студентів у

науковій роботі, наявність визнаних наукових шкіл, можливість участі в конференціях і семінарах, можливість продовження навчання в аспірантурі й докторантурі;

- якість цінностей, цілей і норм освітньої діяльності; наявність і якість навчальних, наукових, виробничих зв'язків ВНЗ.

На якість підготовки фахівців впливають такі чинники й умови:

- інтелектуальний потенціал студентів: особистісні можливості навчання і розвитку;
- вхідний рівень підготовки, з яким студенти вступають у ВНЗ, мотивація до навчання;
- задоволеність студентів освітнім процесом.

Якість підготовки фахівців слід розглядати як інтегровану характеристику, засновану на двох аспектах: по-перше, це якість власне освітнього процесу в освітньому закладі;

по-друге, це якість результату освітнього процесу, одержаного у вигляді фахівця під час випуску із освітнього закладу.

Якість освітнього процесу поділяється на якість змісту освіти й якість технології освіти. Її можна визначити як відповідність змісту і технології освіти встановленим потребам. Чинниками, що справляють вплив на якість змісту освіти, є такі:

- якість цінностей, цілей і норм, які вважаються базою оцінювання;
- якість державних освітніх стандартів;
- актуальність і оновлюваність інформації, що використовується в навчальному процесі;
- використання результатів наукових досліджень у навчальному процесі.

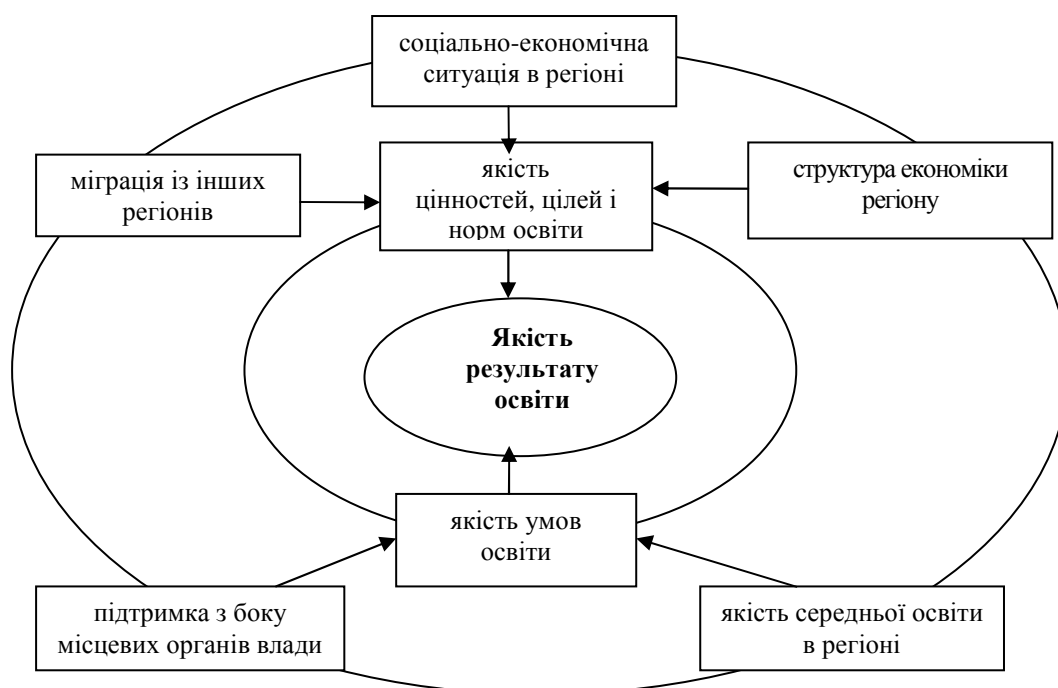

Рис. 4. Вплив регіональних чинників і умов на якість вищої освіти

Якість технології освіти визначається такими чинниками й умовами:

- адекватністю застосовуваних педагогічних методик цілям навчання, змісту дисципліни, можливостям студентів;

- використанням інноваційних методик у навчанні; можливістю використання сучасного навчального обладнання, інформаційних технологій у навчальному процесі; педагогічною кваліфікацією ПВС.

Розглядаючи чинники й умови, що впливають на зміст і технологію освіти, ми розглядаємо основний, виробничий процес ВНЗ. Ключовим процесом ВНЗ є освітній, який є процесом навчання і засвоєння знань, навичок і вмінь студентами. Основними елементами цього процесу є: об'єкт – вихідні знання, уміння, навички студентів, їхній інтелектуальний потенціал, особистісні якості; навчання як процес передачі знань у єдності змісту і технології; суб'єкт навчання – викладач і студент. Тому до чинників, що впливають на освітній процес, необхідно віднести:

- 1) якість змісту освіти;
- 2) якість застосовуваних освітніх технологій;
- 3) здатність викладачів до ефективної праці – наукова й педагогічна кваліфікація, мотивація до праці;
- 4) здатність студентів до ефективної праці – рівень вихідних знань, умінь, навичок, їхній інтелектуальний потенціал, особистісні якості, а також мотивація до навчання.

Інші названі чинники впливу можна віднести до умов, що впливають на якість вищої освіти. При цьому особливою умовою є задоволеність викладачів і студентів умовами й організацією праці та навчання, а також взаємовідносинами, їхнє бачення цілей навчання. Тому організація й умови праці і навчання, психологічна

ситуація у колективі та інші умови, що впливають на задоволеність й умотивованість викладачів і студентів, впливають на якість освітньої діяльності опосередковано.

Висновки. Отже, на якість освітньої діяльності справляють вплив міжнародні, національні, регіональні й внутрішні сили, серед яких доцільно виділити ті, що безпосередньо беруть участь у перетворенні властивостей об'єкта, тобто чинники впливу, і сили, які впливають на об'єкт опосередковано, – умови забезпечення якості.

На кожну з наведених складових справляють вплив чинники, які стосовно якості освітньої діяльності є умовами. Тобто усі чинники та умови можна представити у вигляді ієрархічної структури, у міру зниження рівня якої послаблюється вплив умов на якість освітньої діяльності.

І, нарешті, на якість результату освітнього процесу впливають такі чинники: взаємодія з роботодавцями (практика, стажування, працевлаштування), а також використання результатів НДР. Ця складова якості формується під впливом усіх перерахованих вище чинників і умов. Однак не всі з них справляють рівноцінний вплив. Саме тому поділ сил впливу на чинники та умови надасть можливість більш об'єктивно оцінювати їх та їхній вплив. До того ж варто зауважити, що оцінка чинників та їхнього впливу повинна проводитися з урахуванням взаємозв'язків у структурі. Кожний чинник повинен оцінюватися в першу чергу з погляду впливу на свій результуючий показник і лише через нього – опосередковано на основний показник – якість вищої освіти.

Список використаних джерел:

1. Гершгорин В.С. Модернизация и проблема качества образования/ Качество образования: достижения, проблемы. Мат. ІУ междунар. науч.-практ. конф. (17-21 апреля 2001 г.). — Новосибирск, 2001. — С. 57-58.
2. Програма економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» від 2 червня 2010р. Указ № 273 від 26 лютого 2010 р.
3. Вікторов В. Основні критерії та показники якості освіти // Вища освіта України. – 2006. – № 1. – С. 54-59.
4. Коротков Э. М. Качество образования: формирование, факторы и оценка, управление. – М., 2002. – 84 с.
5. Селезнева Н. А. Качество высшего образования как объект системного исследования. Лекция-доклад. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2001. – 79 с.
6. Щеглов П. Качество высшего образования. Риски при подготовке специалистов / П. Щеглов, Н. Никитина // Университетское управление. – 2003. – №1. – С. 48.
7. Андреев В.И. Проблемы, базовые понятия и приоритетные стратегии педагогического мониторинга качества образования // Менеджмент качества современного образования. Приложение №4. — Персонал, 1999. — С. 72-76.
8. Гафорова В. Планирование в системе менеджмент качества вуза // Высшее образование в России. — 2005. – №5. – С.56-59.
9. Ермошенко Б, Порошенко В., Литвинова Т. Система управления качеством // Высшее образование в России. – 2005. – №4. – С.9-14.
10. Житнік Н.В. Концептуальні засади управління якістю професійної підготовки студентів у ВНЗ / Вища освіта України — Додаток 3 (т.6) — 2007 р. — Тематичний випуск “Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору: Моніторинг якості освіти” – С. 81-88.

УДК 331.56.57

МІРОШНИЧЕНКО Т.Є.,
Інститут світової економіки
і міжнародних відносин НАН України,
с.н.с., к.е.н.

МЕХАНІЗМИ ДОСЛІДЖЕННЯ «ЦИРКУЛЯРНОЇ» МІГРАЦІЇ

Анотація. В статті розглянуто механізми дослідження циркулярної міграції, їх вплив на соціально-економічні наслідки, як для країн імпортерів мігрантів, так і для тих держав, що їх приймають.

Ключові слова: міграція, інтеграція, циркулярна міграція, соціально-економічні програми

Аннотация. В статье рассмотрены механизмы исследования циркулярной миграции, их влияние на социально-экономические последствия, как для стран импортеров мигрантов, так и для тех государств, что их принимают.

Ключевые слова: миграция, интеграция, циркулярная миграция, социально-экономические программы